

Citovaná a použitá literatura

- VEČEŘA, M., DOSTÁLOVÁ, J., HARVÁNEK, J., HOUBOVÁ, D. *Základy teorie práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2004.
- BOGUSZAK, J., ČAPEK, J., GERLOCH, A. *Teorie práva*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001.
- GERLOCH, A. *Teorie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007.
- HARVÁNEK, J., a kol. *Teorie práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008.
- KNAPP, V. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995.
- KUBŮ, L., HUNGR, P., OSINA, P. *Teorie práva*. Praha: Linde, 2007.
- VEČEŘA, M., GERLOCH, A., SCHLOSSER, H., BERAN, K., RUDENKO, S. *Teória práva*. Bratislava: Poradca podnikateľa, 2007.
- VEČEŘA, M., URBANOVÁ, M. *Sociologie práva*. Plzeň: Nakladatelství a vydavatelství Aleš Čeněk, 2006.
- WEYR, F. *Teorie práva*. Brno: Orbis, 1936.

Právní vztahy

8.1 Charakteristika právních vztahů

Právní vztahy jsou významným způsobem realizace práva. Jejich prostřednictvím právo aplikují všechny subjekty – ať už ve sféře soukromého, nebo veřejného práva. Mnohem snazší pro pochopení právních vztahů je však jejich zkoumání a popis na úrovni soukromého práva. Subjekty v těchto vztazích vystupují jako navzájem rovné a typicky svou vůlí rozhodují, jak bude jejich právní vztah vypadat. Právní vztahy však mohou vnikat i bez vůle – chováním. O právním vztahu proto můžeme říci, že se jedná o společenský vztah, který je regulován právní normou. Právní norma je podstatným znakem právního vztahu (někdy říkáme, že je obligatorním – nutným – prvkem právního vztahu).

Vzhledem k tomu, že stát prostřednictvím právních norem deklaruje, jaký typ uspořádání vztahů a jaký typ jednání bude garantovat (sankcionovat či vynucovat jeho porušení), je pro adresáty výhodné svůj vztah a své chování podřídit právním normám. Nesmíme zapomínat na to, že pokud se pohybujeme ve sféře soukromého práva, pak adresáti mohou jednat jakýmkoli způsobem, který právo výslovně nezakazuje. Mohou tedy uzavírat jakékoli vztahy, které nejsou právem zakázány, a mohou také jednat všemi způsoby, které se právu nepřičí. Ovšem pouze v případě, že se jejich chování bude shodovat s chováním předvídaným právní normou. Pak jim stát zajistí splnění dopředu deklarovaných závazků. Rovněž soulad vztahů s právními normami vyvolá předvídatelnost uspořádání vztahů a subjekty se v nich budou moci snáze orientovat. Tím se plně projevuje regulativnost, kterou s právními vztahy spojujeme. Někdy také říkáme, že právní vztahy mají regulativní charakter.

Právní regulace vztahů se plně projeví ve chvíli, kdy dojde ke sporu. V té chvíli mají jasné navrch vztahy regulované právem. Stát v tuto chvíli postupuje

dle práva a konflikty urovnává tak, jak dopředu určil. Jakékoli mimoprávní vztahy pak ztrácejí svůj význam. Pokud ovšem ke konfliktu nedojde, pak je plně na účastnících vztahu, jak své vzájemné poměry upraví. Musí ovšem dopředu kalkulovat s tím, že vztahy nemající právní podobu mají pouze jakýsi morální (ne právní) charakter a stát je vynucovat nebude. V některých případech dokonce může tyto vztahy jakožto protiprávní sankcionovat.

V právních vztazích se také plně projevuje vůle adresátů (subjektů právních vztahů). Právní vztahy sice nevznikají pouze volním rozhodnutím (to se mimo jiné projeví třeba při vzniku škody nebo vzniku odpovědnostního vztahu), ale je na vůli subjektů, jakou konkrétní podobu bude jejich vztah mít – jak bude ve skutečnosti vypadat. Subjekty svou vůlí každý vztah modifikují a upravují svým potřebám a zájmům. Díky tomuto spojení s vůlí můžeme právním vztahům kromě regulativního charakteru přiznat také **volní charakter**.

Již výše jsme uvedli, že právní vztahy představují způsob, kterým se právo aplikuje. Proto je každý právní vztah **individuální**. Každý právní vztah je jedinečný, protože se musí projevit ve skutečnosti. Ač jsou všechny typově regulovány obecnými právními normami, vždy záleží, jak je konkrétní subjekt použije pro upravení svých poměrů (vztahů). Proto je pro každý právní vztah důležité přesně vědět, koho se tento vztah týká (kdo jsou konkrétní subjekty právního vztahu), oč v tomto vztahu jde a jak konkrétně bude tento vztah realizován. Vedle právní normy je tak individualnost druhým podstatným znakem právního vztahu.

Při studiu a poznávání právních vztahů si vždy musíme uvědomit, že skutečnost – skutečné společenské vztahy – je zde konfrontována s právními normami. Musíme proto u právních vztahů odhalit složitá spojení, ze kterých jsou vytvořeny. Analyzovat jejich podobu a porovnávat ji se vzorem definovaným právní normou. Proto hovoříme o **struktuře** právních vztahů. Díky ní můžeme snadno zjistit, o jaký právní vztah se jedná a identifikovat jeho podstatné součásti. Struktura právního vztahu se skládá z prvků a předpokladů. Předpoklady lze charakterizovat jako podmínky, které musí být splněny, aby se mohl vzniknout či vůbec existovat právní vztah. **Obligatorním předpokladem je právní norma**. Již výše jsme uvedli, že právní vztah je neodmyslitelně spojený s právní normou – bez ní nemůže existovat. Pokud se tedy jedná o vztah, který není regulován právní normou, nemůže se jednat o právní vztah. Dalším předpokladem je **právní skutečnost** (o ní důkladněji viz níže). Právní skutečnost však není nezbytná pro vznik a existenci vztahu. Mohou existovat právní vztahy, které vznikají pouze působením právní normy (nebo díky ní zanikají či se mění). Proto právní skutečnosti považujeme za fakultativní předpoklad právního vztahu.

8.2 Prvky právního vztahu

Prvky právního vztahu nám umožní identifikovat jeho základní elementy. Každý vztah je složen z určitých prvků, jejichž společná přítomnost umožní existenci tohoto vztahu. Vždy se musí vztah uzavřít mezi někým – případně musí mezi někým existovat. Dále každý vztah potřebuje předmět, o který v tomto vztahu jde: oč subjekty usilují, co je „hmotným“ motivem jejich jednání, případně k čemu směřuje jejich chování. A každý vztah také musí mít nějaký obsah – musí se „nějak“ uskutečňovat. Pro každý vztah také musí mít subjekt (kdo), objekt (co) a obsah (jak). Nejinak je tomu i u právního vztahu. Ani on nemůže existovat bez vzájemné souhry těchto prvků. Jednotlivé prvky však musí mít právní charakter – právní normy je musí uznávat jako způsobilé být prvky právního vztahu.

Jak jsme již uvedli výše, prvky právního vztahu jsou:

- **subjekt (subjekty),**
- **objekt,**
- **obsah.**

8.2.1 Subjekt právního vztahu

Právní vztah vždy vzniká mezi určitými (individualizovanými) subjekty. Subjekt je tím, kdo do právního vztahu vnáší vůli a kdo vyvolává dynamiku právních vztahů. Podle Oty Weinbergera má smysl vydávat právní normy pouze ve světě, v němž existují subjekty způsobilé k jednání. Pouze jejich prostřednictvím může norma vyvolávat následky. Někdy se setkáme s názorem, že subjektem je ten, koho právní normy jako takového určí – právní normy této osobě přiznají právní subjektivitu. Přestože pro právní vztahy je subjekt velmi významný, nepanuje obecná shoda v tom, kdo nebo co by mělo být právním subjektem. Právo je v této oblasti vystaveno neprávním vlivům, které mají tendenci přiznat právní subjektivitu různým osobám nebo i různým věcem.

Lze připomenout aktuální otázku právní subjektivity zvířat, která jsou doposud považována za věci. To připomíná například Ústavní soud v rozhodnutí čj. Pl. ÚS 62/04: „*živé zvíře je ve smyslu právním, nikoliv obecném, považováno za zvláštní druh věci*“. Dle návrhu tzv. nového

občanského zákoníku se však již o věc nejedná: „Živé zvíře není věc. Ustanovení o věcech se na zvíře použijí obdobně jen v rozsahu, ve kterém to neodporuje jeho povaze živého tvora.“ Ani v tomto pojetí se však zvíře nemá právní subjektivitu – není subjektem v právním slova smyslu. Rovněž v historii máme celou řadu příkladů, kdy se ukazuje opačná tendence některé subjekty (pro nás dost přirozené) z práva vyjmout a právní subjektivitu jim odeprít. Takovým příkladem jsou například lodě nebo svatí.

Striktně technicky-právně vzato je osobou v právním slova smyslu kdokoli, kdo je vybaven právy a povinnostmi. Významný právní teoretik Hans Kelsen k tomu podotýká, že osoba není nic jiného než práva a povinnosti. Tato ryze technická definice však nedokáže zajistit, aby jednoduše došlo k vyjmutí některých subjektů z práva.

Pro subjekty právních vztahů je podstatné, aby byly vybaveny tzv. **právní subjektivitou (právní způsobilostí)**. Právní subjektivita je vlastnost, přiznaná právem, kterou musí mít každý subjekt. Díky této vlastnosti je právo začíná rozlišovat jako někoho, kdo je schopen chovat se dle práva. Tato vlastnost nijak nesouvisí (či spíše nemusí souviset) se skutečnou schopností působit ve společnosti. Právní subjektivita se obvykle skládá ze dvou složek – ze způsobilosti k právům a povinnostem a ze způsobilosti k právnímu jednání.

• **Způsobilost k právům a povinnostem** označujeme jako pasivní složku právní subjektivity. Je ze všech složek složkou nejdůležitější a rovná se pojmu právní subjektivity. Pokud ji subjekt má, hovoříme o něm jako o subjektu práva. Ten, kdo ji má, je potenciálním subjektem práv a povinností. Vzhledem ke svému pasivnímu charakteru však subjekt pouze má práva (případně a velmi omezeně také povinnosti) – nemůže s nimi svým jednáním nijak disponovat. U fyzických osob se to projevuje například v oblasti lidských práv. Každý má lidská práva, aniž by musel být schopen s nimi nějak nakládat.

• **Způsobilost k právnímu jednání** označujeme jako aktivní složku právní subjektivity. Tato způsobilost znamená, že subjekt může vlastními úkony způsobit právně aprobované následky. Může tedy podle objektivního práva nabývat oprávnění či se stávat subjektem právních povinností. Přiznáním aktivní složky způsobilosti právo deklaruje, že tento subjekt je z pohledu práva schopen uvědomit si následky svého jednání a jeho vůle je natolik dostatečná, že jeho jednání lze přiznat právní význam.

Nejvyšší soud se k některým aspektům způsobilosti vyjádřil takto:
 „Při posuzování, zda nezletilý je způsobilý k právnímu úkonu přijetí daru či nikoliv, je významné též hledisko finančního (hodnotového) profitu darování v porovnání s případnými v úvahu přicházejícími povinnostmi či omezeními, jež by pro obdarovaného nezletilého měly plynout z předmětu daru. Taková verifikace se přitom bude odvíjet od zjištění v nalézacím či případně v odvolacím řízení jedinečných skutkových okolností, zásadně významných pro právní posouzení věci. Pokud v konkrétním případě takto jedinečně zjištěné skutkové okolnosti budou vyznívat v závěr, že přijetí daru (slibu daru) nezletilým je svou povahou přiměřené rozumové a volní vyspělosti odpovídající jeho věku, nelze dost dobře bez případné skutkové revize, která ovšem v případě dovolání podle § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. nepřichází v úvahu, na podkladě uplatněného dovolacího důvodu, že rozhodnutí odvolacího soudu je v rozporu s hmotným právem, dovozovat nesprávnost právního posouzení takto zjištěného skutkového stavu věci.“ (Nejvyšší soud, čj. 30 Cdo 3321/2008)

Jako složka způsobilosti k právnímu jednání se určuje také **deliktní způsobilost**, tedy **způsobilost k protiprávnímu jednání**. U subjektu, který je vybaven touto způsobilostí, právo předpokládá schopnost nést nepříznivé následky vlastního protiprávního jednání, tedy schopnost snášet sankci. Je to tedy způsobilost vlastními protiprávními úkony založit svou právní odpovědnost. Stejně jako předchozí složky subjektivity (způsobilost k právnímu jednání; způsobilost k právům a povinnostem) mohou mít i deliktní způsobilost jak fyzické, tak právnické osoby.

Někdy se setkáme také s tzv. **procesní způsobilostí**, která představuje schopnost vystupovat v procesu autoritativní aplikace práva jako aktivní účastník. Subjekty, které ji nemají, musí být zastoupeny, a nemohou tak například svým jednáním přímo činit úkony vůči soudu.

K procesní způsobilosti lze nalézt např. tato rozhodnutí:
 Nejvyšší soud v případě k procesní způsobilosti právnických osob uvádí: „Právnické osoby jako takové mají podle ustanovení § 19a obč. zák. a § 19 a 20 o. s. ř. procesní způsobilost v plném rozsahu a tuto jejich procesní způsobilost může omezit jen zákon.“ (Nejvyšší soud, čj. 32 Cdo 2902/2000)

Nejvyšší správní soud k procesní způsobilosti fyzických osob uvádí: „Pokud jde o zastoupení zákonným zástupcem, je podle § 35 odst. 1, § 120 s. ř. s. nezbytné jen tehdy, pokud účastník nemá plnou procesní způsobilost. Podle § 33 odst. 3, § 120 s. ř. s. má procesní způsobilost ten, kdo má způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu. Podle § 8 odst. 1 občanského zákoníku způsobilost fyzické osoby vlastními právními úkony nabývat práv a brát na sebe povinnosti (způsobilost k právním úkonům) vzniká v plném rozsahu zletilostí. Podle odst. 2 platí, že zletilosti se zásadně nabývá dovršením osmnáctého roku věku. Stěžovatel se narodil dne 2. 9. 1991, zletilosti nabyl dne 2. 9. 2009, a proto již v řízení o kasační stížnosti není zastoupen zákonnou zástupkyní.“ (Nejvyšší správní soud, sp. zn. 2 As 68/2009-64)

Nejvyšší správní soud obecně k procesní způsobilosti uvádí: „Dle ustanovení § 33 odst. 2 a 3 má způsobilost být účastníkem řízení ten, kdo má způsobilost mít práva a povinnosti, a správní orgán; jinak i ten, komu ji zákon přiznává. Účastník je způsobilý samostatně činit v řízení úkony (dále jen ‚procesní způsobilost‘), jen jestliže má způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu. Procesní způsobilost má i správní orgán a také ten, kdo je podle zákona oprávněn podat návrh.“ (Nejvyšší správní soud, sp. zn. 5 As 23/2009-99)

Jak jsme uvedli výše, pro subjekt je podstatné, aby měl právní subjektivitu, tedy aby měl její pasivní složku. Je-li mu právem přiznána, můžeme hovořit o subjektu v právním slova smyslu. Tato subjektivita je rovněž podstatná, protože aktivní složku může subjekt mít jen tehdy, má-li způsobilost k právům a povinnostem. Obdobný vztah platí pro delikt ní způsobilost – způsobilost k protiprávnímu jednání má subjekt jen v případě, pokud má způsobilost k právnímu jednání. Nezapomeňme však, že subjekt může být vybaven pouze způsobilostí k právům a povinnostem – žádnou jinou složku mít nemusí, a přece jej právo bude považovat za subjekt v právním slova smyslu.

Nezapomínejme rovněž, že subjektivita (způsobilost) je odlišná podle právních odvětví. Každý subjekt se skládá z různých složek subjektivity, které má v různé míře. To, že je někdo subjektem dle občanského práva automaticky neznamená, že bude subjektem i v jiném právním odvětví nebo podle jiného právního předpisu.

V případě soukromého práva obvykle rozlišujeme fyzické osoby a právnické osoby. Někdy se vyděluje zvlášť také stát, avšak z pohledu soukromého práva je stát právnickou osobou.

8.2.2 Objekt právního vztahu

Jedním z účelů existence právního vztahu je regulovat společenské vztahy. To je patrné nejen z jeho charakteru, ale také z nutné spojitosti s právní normou. Právní vztah je vztahem regulovaným právní normou. Je jedním ze způsobů, kterými se právní norma uvádí do skutečného života, kterými je konfrontována se společenskou realitou. Objekt právního vztahu pak rozumíme důvod, pro který subjekty uzavírají právní vztah. Objekt je tím, o čem ve vztahu jde. Obvykle rozlišujeme primární a sekundární objekt právního vztahu.

Vzhledem k výše uvedenému charakteru právního vztahu – tedy vzhledem k jeho regulativnosti – je **primárním objektem** právního vztahu lidské chování. Pouze lidské chování je způsobilé být předmětem právní regulace. Primární objekt proto spojujeme s regulativní povahou právního vztahu.

Sekundární objekt právního vztahu někdy také nazýváme **předmět**. Zde se již skutečně jedná o objekt, ke kterému se upínají očekávání subjektů právního vztahu. Je to skutečný důvod, pro který subjekty do tohoto vztahu vstupují. Obvykle se vydělují tyto zvláštní skupiny předmětů právního vztahu:

- věci,
- chování / výsledek chování,
- hodnoty lidské osobnosti,
- výsledky tvůrčí duševní činnosti,
- živé lidské tkáně.

8.2.3 Obsah právního vztahu

Obsahem právního vztahu obvykle rozumíme subjektivní práva (oprávnění) a povinnosti. Jedná se proto o určující prvek celého právního vztahu. Dle charakteru subjektivního práva můžeme obvykle určit typ právního vztahu.

Subjektivní právo (oprávnění) můžeme charakterizovat jako možnost chovat se určitým způsobem, který obecně předvídá právní norma. Je to tedy možnost (nikoli nutnost) realizovat dovolení dané právní normou. Současně oprávnění spojujeme s povinností, neboť doplňkem subjektivního práva je povinnost – má-li někdo možnost chovat se určitým způsobem, je žádoucí, aby tomu odpovídala také povinnost někoho jiného. Oprávnění se obvykle skládá z několika komponentů:

- možnost chovat se určitým způsobem,
- požadovat plnění právní povinnosti od druhého,
- požadovat ochranu od státu.

Pochopitelně vzhledem k tomu, že se jedná o možnost, je plně na vůli oprávněného subjektu, zda tuto možnost (či kteroukoli z jejích komponent) využije či nikoli. Možnost požadovat ochranu od státu označujeme jako **nárok**. Nárok je tedy součástí subjektivního práva (oprávnění). V případě, že se nárok z jakéhokoli důvodu vytratil (např. se promlčel – zanikl tedy uplynutím času, ve kterém možnost danou subjektivním právem nikdo nevyužil), nezaniká tím samotné subjektivní právo, ale pouze možnost domáhat se ochrany od státu, resp. možnost požadovat po státu, aby přinutil povinnou stranu realizovat její povinnost odpovídající oprávnění. Takovéto subjektivní právo označujeme jako **naturální obligace**.

Nejvyšší soud k naturální obligaci poznamenává: „Dovolatelka si především dostatečně nevědomila, jakou funkci plní konstrukce promlčecí lhůty. Po jejím marném uplynutí vzniká povinnému právo námitky promlčení, pokud námitku v soudním řízení vznesl, nelze právo přiznat soudním rozhodnutím. Právo se mění na tzv. naturální obligaci, u níž záleží na rozhodnutí povinného, zda bude dobrovolně plnit nebo nikoli. Zánikem nároku po vznesení námitky promlčení v soudním řízení tedy zaniká i subjektivní právo věřitele, které přestává být soudně vynutitelné. Zůstává jen existující dluh, u něhož sice nic nebrání dlužníkovi v tom, aby věřiteli plnil, jde však jen o plnění dobrovolné.“ (Nejvyšší soud, čj. 32 Cdo 2480/2007)

Vzhledem k povaze subjektivního práva můžeme rozlišit právo absolutní a relativní. Typ subjektivního práva nám potom také určuje povahu právního vztahu. **Absolutní subjektivní právo** (absolutní oprávnění) spojujeme s identifikovaným oprávněným subjektem (subjektem, který je individuálně určen), kterému odpovídá povinnost všech ostatních – tedy určenému oprávněnému odpovídá povinnost neurčených subjektů zdržet se zásahů do práv oprávněného. Každý je povinen nerušit konkrétní oprávněný subjekt ve výkonu jeho práva. Absolutní právo se tedy uplatňuje vůči všem – *erga omnes*. Jako absolutní právo si lze představit například právo vlastnické: určenému vlastníkovi, který je oprávněným subjektem, odpovídá povinnost ostatních zdržet se všech zásahů do tohoto práva. Podobné je to u lidských práv – oprávněný subjekt je chráněn před zásahy individuálně neurčených povinných subjektů. Známa je tak pouze jedna strana tohoto vztahu.

Oproti tomu **relativní právo** je charakterizováno tím, že jak oprávněný, tak povinný subjekt jsou určeny. Subjektivnímu právu určeného subjektu odpovídá povinnost taktéž přesně určeného povinného subjektu. Znamé jsou tak obě (případně všechny, jedná-li se o vícestranný právní vztah) strany daného právního vztahu. Jak v případě absolutního, i v případě relativního práva není podstatné, kolik je určených subjektů – podstatné je, že tyto subjekty jsou známé a jednoznačně **individualizované**. Typickými relativními oprávněními jsou ta vzniklá ze závazků: například právo uplatnit vady koupeného výrobku je právem relativním.

Rozlišujeme také způsoby jednání dle oprávnění – pokud někdo realizuje svá oprávnění, tedy pokud využívá možnost, která mu plyne ze subjektivního práva, říkáme, že se jedná o **výkon práva**. Subjekt jedná *secundum et intra legem*. Tento způsob jednání je v souladu s právem. Lze se také setkat s chováním tzv. **mimo právo** (*praeter legem*). Toto chování není upraveno právem a v souladu se zásadou „co není zakázáno je dovoleno“ se jedná o způsob, kterým se lze chovat. Ovšem tomuto typu chování neodpovídá žádná povinnost. Proto toto chování nemůže být výkonem práva. Na opačné straně ve vztahu k právu se nachází **jednání proti právu** (*contra legem*) a jednání, které je **obcházením zákona** (*in fraudem legis*), což je rovněž nežádoucí způsob chování. Pouze v případě výkonu práva se však setkáme s odpovídající povinností.

Obcházení zákona bývá charakterizováno jako jednání, které samo není v rozporu s právním pravidlem, přiči se však účelům explicitně stanoveným právními normami. Ústavní soud v rozhodnutí čj. II. ÚS 119/01 definuje „obcházejí zákona“ takto:

„Obcházení zákona spočívá ve vyloučení závazného pravidla zá-
měrným použitím prostředku, který sám o sobě není zákonem zakázaný,
v důsledku čehož se uvedený stav stane z hlediska pozitivního práva
nenapadnutelným. Jednání in fraudem legis představuje postup, kdy se
někdo chová podle práva, ale tak, aby záměrně dosáhl výsledku právní
normou nepředvídaného a nežádoucího.“

V posuzovaném případě uzavření kupní smlouvy samo o sobě zákonu
neodporuje. Situaci je však nutné posoudit v kontextu ostatních smluv-
ních ujednání souběžně uzavřených. Z nich vyplývá, že kupní smlouva
byla, stejně jako smlouva o zřízení zástavního práva, uzavřena za úče-
lem zajištění smlouvy o půjčce a že realizací sjednaného zajištění mělo
dojít k převodu vlastnického práva k zástavě na zástavního věřitele,

tedy k propadnutí zástavy. Takové ujednání svými důsledky obchází kogentní zákonnou úpravu realizace zástavního práva. Kupní smlouvu je proto třeba považovat podle ustanovení § 39 občanského zákoníku za absolutně neplatnou pro obcházení zákona.“

Právní povinnost charakterizujeme jako nutnost jednat určitým, právní normou stanoveným způsobem. Podstatné je, že v případě, že subjekt nesplní stanovenou povinnost, bude státem donucen tuto povinnost splnit, nebo bude sankcionován – budou proti němu uplatněny nepříznivé následky. Rozlišujeme celkem čtyři typy právních povinností:

- dát (*dare*),
- jednat (*facere*),
- nejednat (*non-facere*) nebo zdržet se (*omittere*),
- strpět (*pati*).

S absolutním oprávněním spojujeme povinnost zdržet se (*omittere*) zásahů do tohoto subjektivního práva, případně výkon tohoto oprávnění strpět (*pati*). S relativním oprávněním mohou být spojeny všechny typy povinností: dát, jednat, nejednat nebo určité jednání (chování) strpět.

Pohlédneme-li do judikatury nejvyšších soudů, lze se setkat s těmito názory na vztah subjektivního práva a povinnosti:

„Jestliže stavebníku vznikne konkrétní veřejnoprávní oprávnění provést ohlášené stavební práce, vzniká zároveň i právní povinnost všem ostatním subjektům provedení těchto prací strpět (pati), a to bez ohledu na to, zda toto oprávnění vzniklo na základě formalizovaného stavebního povolení, anebo na základě konkludentního fiktivního souhlasu spojeného s marným uplynutím zákonné lhůty. Z tohoto potenciálně neomezeného okruhu subjektů je třeba vyčlenit okruh těch subjektů, jejichž práva mohou být takovým individuálním správním aktem přímo zasažena.“ (Nejvyšší správní soud, sp. zn. 4 As 64/2007-65)

„Pracovněprávní vztah, stejně jako ostatní závazkové vztahy, je charakterizován souborem vzájemných práv (oprávnění) a povinností (závazků). Povinnosti (závazky) mohou spočívat v aktivním jednání nebo v pasivní činnosti. Aktivní jednání představuje povinnost něco dát, předat (dare) nebo něco konat (facere). Naproti tomu pasivní činnost spočívá

v povinnosti něčeho se zdržet, něco nekonat (non facere, omittere) nebo něco strpět (pati). V poměrech pracovněprávního vztahu lze povinnosti zaměstnance z pracovního vztahu plynoucí posuzovat rovněž z hlediska uvedených kategorií. Povinnost aktivně něco konat (dare, facere) podle pokynů zaměstnavatele má zaměstnanec toliko v pracovní době. Mimo pracovní dobu, jestliže pracovní poměr (a tedy i pracovněprávní vztah) trvá, lze po zaměstnanci požadovat plnění povinností spočívajících především v tom, aby se něčeho zdržel, něco nekonal (non facere, omittere).“ (Nejvyšší soud, čj. 21 Cdo 59/2005)

8.3 Právní skutečnosti

Když jsme výše zmiňovali předpoklady právního vztahu, uvedli jsme, že obligatorním předpokladem je právní norma. Tento předpoklad musí být nutně splněn, jinak se nejedná o právní vztah. Také jsme uvedli, že fakultativním předpokladem právního vztahu jsou **právní skutečnosti**. Ty chápeme jako podmínky, jevy, události či jakékoli jiné skutečnosti, které vedou ke vzniku, změně nebo zániku právního vztahu. Tyto podmínky bývají uváděny v hypotéze právní normy. Vzhledem k tomu, že se nejedná o nutné (obligatorní) předpoklady, lze se setkat s právními vztahy, které vznikají, zanikají či mění se přímo působením právní normy (*ex lege*).

Vztah, který vznikl (zanikl) přímo působením právní normy (*ex lege*), bez spolupůsobení jakékoli právní skutečnosti, popisuje např. Nejvyšší soud:

„Při obecních restitucích nejde o ‚klasické‘ restituce ve vztahu mezi oprávněnou a povinnou osobou a s vydáním věci (dohodou o něm), ale o zákonem limitovaný přechod majetku mezi státem a obcí. K přechodu dochází ex lege bez dalšího určitým dnem stanoveným v zákoně, bez stanovení lhůt apod.“ (Nejvyšší soud, čj. 28 Cdo 2411/2006)

Právní skutečnosti členíme podle dvou kritérií: vůle a vztahu k právní normě. Podle vztahu kvůli subjektu rozlišujeme **subjektivní** (volní) a **objektivní**

(nezávislé na vůli) právní skutečnosti. **Subjektivní právní skutečnosti** jsou takové, u kterých musí být prokázán volní vztah subjektu k uvedené právní skutečnosti – k jednání. Musí tedy jeho vůle směřovat k takovému jednání. Podle vztahu k právní normě rozlišujeme **právní jednání** a **protiprávní jednání** jako základní typy subjektivních právních skutečností.

Objektivní právní skutečnosti jsou takové, které jsou na vůli zcela nezávislé a nelze je spojit s jakýmkoli volním aktem. I tyto právní skutečnosti dělíme podle vztahu k právu a rozlišujeme **stavy a události obvykle právní** a **stavy a události obvykle protiprávní**. Jak objektivní, tak subjektivní právní skutečnosti, které jsou v rozporu s právem, mají za následek vznik odpovědnostního právního vztahu.

Setkáme se také s označením aprobované a reprobované právní skutečnosti. Aprobované jsou ty právní skutečnosti, které jsou v souladu s právem; reprobované jsou ty, které jsou s právem v rozporu, které jsou protiprávní.

8.3.1 Subjektivní právní skutečnosti

Již výše jsme uvedli, že subjektivní právní skutečnosti jsou závislé na vůli a podle vztahu k právu je můžeme rozdělit na právní jednání a protiprávní jednání. Rozlišujeme dva základní druhy právního jednání: právní úkony a individuální právní akty.

Právní úkony jsou jednáním subjektu, se kterým právní normy spojují vznik, změnu nebo zánik právního vztahu, protože jednajícím subjekt tento následek svým jednáním zamýšlel. Tyto úkony mohou mít různou podobu (psanou, ústní, pouze jednáním – tzn. beze slov) a mohou spočívat v jednání nebo i v nejednání. Právní úkony mají mít tyto náležitosti:

- **obecné náležitosti** – právní úkon musí učinit subjekt, který má způsobilost k právním úkonům, tj. subjekt s aktivní složkou právní subjektivity;
- **náležitosti předmětu** – předmět, ke kterému právní úkon směřuje, musí být možný (fakticky) a právně dovolený (případně nesmí být proti dobrým mravům);
- **náležitosti vůle** – vůle jednajícího subjektu musí být skutečná, vážná, svobodná a prostá omylu;
- **náležitosti projevu vůle** – projev vůle musí být srozumitelný, určitý, případně musí mít právní normou stanovenou formu;
- **náležitosti shody vůle a projevu** – vůle a projev vůle se musí shodovat.

Individuální právní akty jsou typem právního jednání, které spočívá v rozhodnutí orgánu veřejné moci – např. soudu nebo správního orgánu. Protože se jedná o rozhodnutí, je zde vždy přítomná vůle (proto se jedná o typ právního jednání) a předpokládáme, že toto rozhodnutí je v souladu s právem (proto se jedná o jednání v souladu s právem). Pokud je takové jednání orgánu veřejné moci v rozporu s právem, nemůže se jednat o individuální právní akt, ale o protiprávní akt. To je však oprávněn konstatovat pouze jiný orgán státu. Individuálními právními akty se budeme blíže zabývat v kapitole věnované autoritativní aplikaci práva, nyní pouze uvedme, že právními skutečnostmi jsou pouze tzv. **konstitutivní** individuální právní akty.

Protiprávní jednání označujeme jako delikty. Jedná se o jednání, které je v rozporu s pravidlem předpokládaným právní normou a které má za následek vznik odpovědnostního právního vztahu. Ten spočívá v povinnosti subjektu snášet nepříznivé následky, které stanoví právní norma. Delikty mohou mít veřejnoprávní nebo soukromoprávní povahu.

Delikty veřejnoprávní povahy: trestné činy – přečiny a zločiny – trestní zákoník definuje v § 13 odst. 1 takto: „*Trestným činem je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně.*“ Dále mezi delikty veřejnoprávní povahy patří **přestupky**, případně **jiné správní delikty**. Zákon o přestupcích definuje přestupek v § 2 odst. 1 takto: „*Přestupkem je zaviněné jednání, které porušuje nebo ohrožuje zájem společnosti a je za přestupek výslovně označeno v tomto nebo jiném zákoně, nejde-li o jiný správní delikt postižitelný podle zvláštních právních předpisů anebo o trestný čin.*“ Lze se setkat také s kázeňskými delikty (porušení některých právních norem například soudci nebo policisty).

Delikty soukromoprávní povahy – jedná se o porušení norem soukromého práva, například porušením obchodněprávního závazku (nedodání zboží).

Jako kázeňský delikt veřejnoprávní povahy lze chápat např. kárné provinění soudců – zákon č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, ve znění pozdějších právních předpisů:

„§ 87

Kárné provinění

(1) Kárným proviněním soudce je zaviněné porušení povinností soudce, jakož i zaviněné chování nebo jednání, jímž soudce narušuje

důstojnost soudcovské funkce nebo ohrožuje důvěru v nezávislé, nestranné, odborné a spravedlivé rozhodování soudů.

(2) Kárným proviněním předsedy soudu, místopředsedy soudu, předsedy kolegia Nejvyššího soudu nebo Nejvyššího správního soudu je též zaviněné porušení povinností spojených s funkcí předsedy soudu, místopředsedy soudu, předsedy kolegia Nejvyššího soudu nebo Nejvyššího správního soudu.“

8.3.2 Objektivní právní skutečnosti

Objektivní právní skutečnosti nejsou a nemohou být spojovány s vůlí subjektu. Jak jsme uvedli výše, rozlišujeme stavy a události obvykle právní a stavy a události obvykle protiprávní. Rozdíl mezi událostí a stavem je pouze v délce trvání, zatímco událost je okamžitá, stav trvá déle.

Stavy a události obvykle právní jsou takové objektivní skutečnosti, které jsou v souladu s právem. Radíme mezi ně narození, smrt, ale také běh času. Všechny tyto skutečnosti jsou zcela nezávislé na lidské vůli.

Co se týče času, ten může mezi právními skutečnostmi vystupovat v podobě určitého termínu (např. přesné určení termínu, do kterého má být plněno) nebo v podobě **lhůt** či **dob**. Lhůty mohou mít povahu **promlčecí** či **prekluzivní**.

Promlčením se subjektivní právo mění na naturální právo (pokud povinná strana uplatní námitku promlčení, nelze vymáhat splnění povinnosti pomocí státu, avšak subjektivní právo samo nezaniká), **prekluzí** subjektivní právo zaniká.

Stavy a události obvykle protiprávní jsou objektivní právní skutečnosti, které jsou v rozporu s právem. Jako příklady bývají uváděny nemoc z povolání, pracovní úraz nebo různé přírodní katastrofy.

Z právního vztahu vznikajícího při koupi zboží vyplývají mj. tyto předpoklady a prvky právních vztahů:

- právní normou dávající právní kvalitu danému vztahu je § 588 a násl. obč. zák.,
- právní skutečností je kupní smlouva, kterou se dohodnou podmínky prodeje,

- subjekty právního vztahu jsou prodávající a kupující (jako účastníci smlouvy),
- objektem je prodávané zboží,
- obsahem je právo kupujícího na dovoz zboží do domu, jeho odborné předvedení, trvání záruky na jakost zboží po dobu stanovenou v záručním listu atd.

8.4 Dělení právních skutečností dle dokazatelnosti

Právní skutečnosti lze rozdělit nejen podle předchozích kritérií – tedy dle vůle a dle vztahu k právu –, ale také dle toho, jak je lze dokázat a zda vůbec je nutné je dokazovat. Rozlišujeme tak právní skutečnosti prokazatelné, předpokládané a známé.

Prokazatelné právní skutečnosti jsou takové, jejichž existenci lze prokázat. Lze podat důkaz o tom, že tato právní skutečnost nastala či trvá, případně zanikla. Tyto skutečnosti jsou nejobvyklejší. Například pokud zákon požaduje pro uzavření smlouvy o převodu nemovitostí písemnou smlouvu, prokážeme existenci takové právní skutečnosti (písemné smlouvy) předložením listiny, na které je smlouva sepsána.

Předpokládané právní skutečnosti neprokazujeme přímo. Prostřednictvím existence jiné právní skutečnosti, kterou můžeme dokázat, právní norma stanoví, že existuje také ona předpokládaná právní skutečnost. Tyto právní skutečnosti dělíme na právní domněnky a právní fikce. V případě právní domněnky je obvyklé, že jedna skutečnost prokazuje jinou skutečnost. Právní norma však stanoví, že vždy, když nastane jedna skutečnost, nastane i skutečnost, která je rozhodující pro právní vztah. Tím se liší od prokazatelných právních skutečností – u nich je důkaz vždy ve vztahu ke zjišťované právní skutečnosti. Příkladem takové domněnky jsou domněnky otcovství. Víme, že manžel matky je obvykle otcem dítěte. Také však víme, že manžel matky otcem dítěte být nemusí. Zákon o rodině však stanoví, že manžel matky je otcem dítěte – pokud se neprokáže opak. Tedy právní norma považuje manžela matky za otce dítěte, ačkoli tomu tak být nemusí. V tomto případě se jedná o **domněnku vyvratitelnou**, neboť právní normy připouštějí důkaz opaku. V případě **domněnky nevyvratitelné** právní normy žádný důkaz opaku nepřipouští a tato domněnka tak nelze

vyvrátit. **Právní fikce** mají jinou povahu. Ze zkušenosti víme, že pokud nastane určitá skutečnost, nemůže jiná právní skutečnost nastat. Právní norma však stanoví, že pokud nastane tato skutečnost, nastala i právní skutečnost. Tak je tomu například u fikce doručení. Víme, že pokud si adresát zásilku na poště nevyzvedne, nebyla doručena. Avšak právní norma stanoví, že pokud si ji nevyzvedne v určité lhůtě, zásilka doručena byla. Právní norma tedy vytváří **fiktivní vztah** mezi nevyzvednutím v určité lhůtě a doručením.

V judikatuře soudů se s domněnkami a fikcemi setkáme například takto:

Vyvratitelná právní domněnka: „Uznáním dluhu se zakládá vyvratitelná právní domněnka o existenci uznaného závazku v době uznání. Důsledkem uznání závazku je tedy přesun důkazní povinnosti (důkazního břemene) z věřitele na dlužníka, na němž tak je, aby prokázal, že závazek nevznikl, zanikl či byl převeden na jiného. Skutečnost, které svědčí vyvratitelná právní domněnka, není předmětem procesního dokazování, a nebyla-li v řízení domněnka existence uznaného závazku vyvrácena, soud musí mít tuto skutečnost za prokázanou.“ (Rozhodnutí Nejvyššího soudu ve věci sp. zn. 32 Cdo 170/2010)

Nevyvratitelná právní domněnka: „Marné uplynutí třicetidenní lhůty podle § 19 odst. 3 zákona č. 634/1992 Sb. zakládá nevyvratitelnou domněnku neodstranitelnosti vytýkané vady koupené věci, nikoli domněnku existence vady; nároky z odpovědnosti za takovou vadu má kupující vždy pouze tehdy, jestliže vada objektivně existuje.“ (Rozhodnutí Nejvyššího soudu ve věci sp. zn. 33 Cdo 1711/2009)

Právní fikce: „V případě náhradního doručování je ustanoveními o. s. ř. konstruována právní fikce, že účinky doručení písemnosti nastanou po uplynutí stanovené doby ex lege i vůči tomu, kdo písemnost fakticky nepřevzal. Právní fikce, aby nástroj odmítnutí reality právem, je nástrojem výjimečným. Aby mohla svůj účel (dosažení právní jistoty) splnit, musí respektovat všechny náležitosti, které s ní zákon spojuje. Nejsou-li všechny právní náležitosti splněny, není soud oprávněn naplnění fikce konstatovat [viz čl. 2 odst. 3 Ústavy, resp. čl. 2 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, podle něhož lze uplatňovat státní moc jen v případech, mezích a způsobech, které stanoví zákon.“ (Rozhodnutí Ústavního soudu ve věci čj. II. ÚS 1056/09)

Znamé právní skutečnosti jsou takové, které není třeba prokazovat. Ty mohou mít například povahu notorií, které jsou všeobecně známé nebo oficiální, které jsou známé z úřední povinnosti. Jako notoriety jsou považovány ty skutečnosti, které jsou dle obecné lidské zkušenosti považovány za pravdivé. Notorií může například být, že týden má sedm dní či že Země má tvar koule. Lze se setkat i s jinou povahou notorií. Nejvyšší soud v rozhodnutí 2 To 97/2009 považuje za notorií toto: „V trestním řízení sice neplatí notoriety ve smyslu § 121 OSŘ, ovšem není v něm třeba dokazovat skutečnosti, které se podle obecné lidské zkušenosti považují za pravdivé. Takovou skutečností je i to, že v současné době většina dospělých osob má ve svých kabelkách či příručních taškách nejen doklady a peníze, nýbrž též nepřenosné platební karty, které jsou běžným bezhotovostním platebním prostředkem.“

Otázky

1. Charakterizujte právní vztah.
2. Popište vztah právního vztahu a společenského vztahu.
3. Uveďte, co představuje regulativní charakter právního vztahu.
4. Uveďte, co představuje volní charakter právního vztahu.
5. Vyjmenujte znaky právního vztahu.
6. Popište strukturu právního vztahu.
7. Vyjmenujte prvky právního vztahu.
8. Vyjmenujte předpoklady právního vztahu.
9. Popište obligatorní předpoklad právního vztahu.
10. Popište fakultativní předpoklad právního vztahu.
11. Charakterizujte subjekt právního vztahu.
12. Charakterizujte objekt právního vztahu.
13. Charakterizujte obsah právního vztahu.
14. Charakterizuje právní subjektivitu.
15. Vyjmenujte složky právní subjektivity.
16. Popište aktivní složku právní subjektivity.
17. Popište pasivní složku právní subjektivity.
18. Charakterizujte delikt a procesní způsobilost.
19. Charakterizujte primární objekt právního vztahu.
20. Vyjmenujte skupiny toho, co může být sekundární objektem (předmětem) právního vztahu.
21. Uveďte, co je obsahem právního vztahu.